

ELEONORA SAPIA-DREWNIAK

ORCID: 0000-0003-3779-8004

Uniwersytet Opolski

(DOI: 10.17460/PHO_2022.1_2.04)

PROFESOR JÓZEF PÓLTURZYCKI – POLSKI ANDRAGOG, DYDAKTYK, NAUCZYCIEL (1934–2021)

Dla wielu pokoleń studentów pedagogiki prace naukowe profesora Józefa Pólturzyckiego były ważnymi lekturami wykorzystywanymi do realizacji przedmiotów takich jak: dydaktyka, andragogika, pedagogika porównawcza. Przez ponad 60 lat publikacje książkowe, opracowania zamieszczone na łamach różnych czasopism pedagogicznych towarzyszyły zarówno studentom pedagogiki,

Profesor Józef Pólturzycki

Źródło: Wesolowska A.E. (red.) (2004), *Człowiek i edukacja. Studia ofiarowane profesorowi Józefowi Pólturzyckiemu z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowej*. Płock: Wydawnictwo Naukowe NOVUM

jak i pracownikom naukowym w poznawaniu ważnych obszarów funkcjonowania człowieka. W sierpniu 2021 r. profesor J. Pólturzycki zakończył swoją aktywność rodzinną, społeczną i zawodową, bowiem jego *autobus dojechał do końcowego przystanku* (Górska, 2014, s. 48). Chciałabym zatem przybliżyć sylwetkę tego wybitnego andragoga, jego drogę zawodową i osiągnięcia naukowe.

Józef Pólturzycki urodził się 22 listopada 1934 roku w Warszawie. Jego ojciec Maciej był mierniczym, a matka Halina nauczycielką, kierowniczką Państwowej Szkoły Zawodowej w Warszawie. Cały okres dzieciństwa spędził

jednak z rodziną w Nieświeżu (na terenie dzisiejszej Białorusi), gdzie pracował jego ojciec. Tam też rozpoczął swoją edukację najpierw w szkole z białoruskim językiem wykładowym, a następnie w szkole rosyjskiej (po zajęciu tego terenu przez Armię Czerwoną). W 1945 r. cała rodzina została wysiedlona i repatriowana do Polski, do Poznania, gdzie już od okresu przedwojennego mieszkała siostra jego matki. Tam ukończył szkołę podstawową, a w 1947/48 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum im. K. Marcinkowskiego. Egzamin dojrzałości zdał w 1951 r., a następnie podjął studia w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Warszawie na kierunku filologia polska (AUW, sygn. WSP/WFH 280). Ten okres życia był bardzo znaczącym dla jego dalszego rozwoju. Tak o nim we wspomnieniach napisał: *Na studiach polonistycznych w Warszawie trafiłem na znanych nauczycieli. Wybierając studia, wcale nie myślałem, że będę nauczycielem, że będę uczył, chciałem tylko studiować. Ale trafiłem na profesorów takich jak Wieczorkiewicz, który był naszym dziekanem, jak profesor Sawrymowicz, jak profesor Lausz czy inni profesorowie. Później dopuszczono nas do spotkań z profesorem Doroszewskim, czy profesorem Krzyżanowskim. I zaczęliśmy tak nasiąkać polonistyką* (Górska, 2014, s. 48). W 1954 r. uzyskał J. Półturzycki dyplom I stopnia z filologii polskiej. Sytuacja finansowa rodziców była wówczas dosyć skromna, co pozwoliło na otrzymywanie stypendium przez cały okres studiów. Był bardzo dobrym studentem, na co wskazują oceny wyłącznie bardzo dobre z zaliczeń i egzaminów (AUW, sygn. WSP/WFH, 280). Jednocześnie sam troszczył się o poprawę swojej sytuacji materialnej, udzielając korepetycji. Dorywczo pracował również w redakcjach w działach listów i korespondencji, odpowiadając w imieniu redakcji osobom piszącym do czasopism.

Po zakończeniu tego etapu studiów rozpoczął pracę zawodową jako nauczyciel języka polskiego w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Rembertowie. Jak później wspominał: *Tam zacząłem kształcić przyszłych nauczycieli. [...] Pracując w szkole zacząłem się interesować czymś, co można by nazwać propedeutyczną twórczością, pedagogiczną twórczością. Opisywałem swoje lekcje, które uznałem za udane, swoje pomysły, które mogłyby, moim zdaniem, wzbogacić program nauczania* (Górska, 2014, s. 40).

Od 1955 r. dodatkowo znalazł zatrudnienie w wieczorowym liceum dla dorosłych, gdzie uczył historii. [...] *gdy zaproponowano mi, abym uczył w szkole wieczorowej historii – wspominał po latach – chętnie się tego podjąłem. Chciałem też uczyć języka polskiego. W szkole dla dorosłych nauczanie nie jest łatwe, stąd też musiałem się do tego dobrze przygotowywać* (Górska, 2014, s. 43).

W tym czasie jako eksternista kontynuował edukację, uzyskując w roku 1957 tytuł magistra polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie pracy pt. *Archaizacja w „Wiatr od morza” Stefana Żeromskiego* (AUW, sygn. WPd 530/137) przygotowanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Skorupki. Wówczas rozpoczął pracę w Oddziale Szkół i Akademii Wojskowych Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego jako starszy inspektor, gdzie kierował pracą liceów dla wojskowych oraz zajmował się nauczaniem języków

obcych w szkołach oficerskich (AUW, sygn. WPd 530/137). W tym czasie opracował dla uczniów liceum dla dorosłych przy Akademii Sztabu Generalnego w Rembertowie skrypt z podstawowych zasad ortografii i interpunkcji polskiej oraz skrypt z historii literatury polskiej od początku piśmiennictwa do I wojny światowej – w trzech częściach (AUW, sygn. WPd 530/137). Pracę w tych instytucjach zakończył 30 kwietnia 1962 r., przechodząc do Instytutu Pedagogiki w Warszawie¹. Była to instytucja podległa ministrowi oświaty, której celem było *rozwijanie prac naukowo-badawczych w zakresie teorii i praktyki pedagogicznej oraz wszechstronne wykorzystanie zdobyczy naukowych w tej dziedzinie* („Monitor Polski”, Nr A–105, poz. 1626). 1 maja 1962 r. został zatrudniony w tym Instytucie na stanowisku asystenta w Zakładzie Kształcenia Dorosłych.

W tamtym czasie nie mógł się dalej rozwijać w obszarze polonistyki, *ponieważ – jak powiedział – poloniści nie byli doceniani przez władze uczelniane i nie można było się rozwinąć, wejść na jakieś seminarium doktorskie. Pozostała mi pedagogika. Polonistów było dość dużo w pedagogice. [...] Zacząłem wchodzić w pedagogikę. Zaczynając od metodyki językowej i literackiej, przez dydaktykę* (Górska, 2014, s. 40). Jego zainteresowania dydaktyką dorosłych związane z doświadczeniami w pracy nauczycielskiej spowodowały, iż w 1959 r. zwrócił się do profesora Wincentego Okonia o przyjęcie na seminarium naukowe zorganizowane przy Katedrze Dydaktyki Ogólnej Uniwersytetu Warszawskiego. Po trzyletnim uczestnictwie opracował koncepcję pracy doktorskiej. W maju 1962 r. zwrócił się do Rady Wydziału Pedagogicznego UW o przeprowadzenie przewodu doktorskiego z pedagogiki na podstawie pracy pt. *Badania nad techniką uczenia się w szkołach dla dorosłych*. 25 czerwca tego roku wszczęto przewód doktorski (AUW, sygn. WPd 530/137).

Doświadczenia pedagogiczne związane z pracą nauczyciela języka polskiego J. Pólturzyckiego znalazły odzwierciedlenie w przygotowanych jeszcze przed obroną pracy doktorskiej artykułach naukowych. Pierwszy tekst naukowy zatytułowany *Z doświadczeń nauczania ortografii w klasie VIII liceum dla dorosłych* opublikowany został w czasopiśmie „Polonistyka” 1961 w numerze 3. W kolejnym numerze („Polonistyka” 1961/4) wydrukowano artykuł *O język polski w szkole średniej*. Zainteresowania andragogiczne spowodowały, iż w tym samym roku na łamach „Oświaty Dorosłych” w numerze 5. przedstawił opracowanie *Wojskowe ośrodki kształcenia ogólnego*. Również wtedy przygotował cztery artykuły opublikowane w takich czasopismach, jak „Kultura i Oświata w Wojsku” i „Żołnierz Wolności” (AUW, sygn. WPO-9).

Po złożeniu pracy doktorskiej Rada Wydziału wyznaczyła recenzentów dysertacji w osobach profesorów Kazimierza Wojciechowskiego (andragoga) i Tadeusza Nowackiego (który ze względu na problemy ze wzrokiem nie mógł jej przygotować). Zastąpił go prof. Wincenty Okoń (dydaktyk). Recenzenci,

¹ Instytut Pedagogiki powstał na bazie utworzonego w 1949 r. Państwowego Ośrodka Oświatowych Prac Programowych i Badań Pedagogicznych.

należący do wybitnych przedstawicieli polskiej pedagogiki, z uznaniem odnieśli się do badań przeprowadzonych przez Józefa Półturzyckiego wśród uczniów szkół dla dorosłych, podkreślając ich znaczące korzyści dla praktyki kształcenia dorosłych. Pisano m.in.: *Praca J. Półturzyckiego stanowi interesujące, rzetelne a przy tym wielostronne studium, którego opublikowanie powinno przynieść duże korzyści zarówno nauczycielom szkół dla pracujących jak i uczniom tych szkół; Praca ta po opublikowaniu przyczyni się do postępu w dydaktyce dorosłych i wydawnie pomoże w pracy nauczycielom* (AUW, sygn. WPd 530/137).

Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki został nadany w maju 1966 r. Tekst pracy doktorskiej J. Półturzycki wykorzystał w książce *O technice uczenia się dorosłych* wydanej przez Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych w 1966 r. Po uzyskaniu stopnia doktora od 1967 r. został awansowany na stanowisko adiunkta.

J. Półturzycki był bardzo aktywnym badaczem zagadnień związanych z kształceniem dorosłych, gdyż w okresie po uzyskaniu stopnia doktora opublikował sześć monografii, 30 artykułów naukowych oraz 44 teksty popularno-naukowe. Tak znaczący dorobek pozwolił na wszczęcie przewodu habilitacyjnego w maju 1972 r. w Uniwersytecie Warszawskim. Podstawą była monografia *Rozwój i problemy szkolnictwa dla dorosłych w Polsce Ludowej* (1972). Jako recenzentów dorobku naukowego Rada Naukowa Instytutu Pedagogiki UW powołała: Michała Godlewskiego, Czesława Kupisiewicza oraz Kazimierza Wojciechowskiego (AUW, sygn. WPO-9). Byli to znakomici przedstawiciele subdyscyplin pedagogicznych (pedagogiki ogólnej, dydaktyki oraz andragogiki). W pracy tej przedstawione zostały formy kształcenia dorosłych z punktu widzenia polityki oświatowej i kulturalnej PRL. Recenzenci wskazali, iż była to pierwsza pełna synteza różnych form szkolnych dla dorosłych. Jednocześnie ukazane zostały zarówno potrzeby, jak i perspektywy rozwoju tego obszaru edukacji dorosłych. Wszystko zostało ujęte na szerokim tle historycznym rozwoju oświaty dorosłych w Polsce.

Opinie recenzentów były pozytywne, czego konsekwencją było dopuszczenie do kolokwium habilitacyjnego, które odbyło się w maju 1973 r. W listopadzie tego roku Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych zatwierdziła Uchwałę Rady Naukowej Instytutu Pedagogiki UW o nadaniu stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki Józefowi Półturzyckiemu (AUW, sygn. WPO-9).

Obszary jego zainteresowań naukowych obejmowały zagadnienia polonistyczne, dydaktykę ogólną, pedagogikę porównawczą oraz problemy szkolnictwa dla pracujących. Już wówczas dominująca była problematyka andragogiczna, gdyż podejmowane kwestie polonistyczne były związane z uczniem dorosłym. Z kręgu jego wcześniejszych zainteresowań szkolnictwem dorosłych nastąpiło przejście (a zarazem poszerzenie pola badań) do problematyki całej oświaty dorosłych, a głównie do zagadnień kształcenia ustawicznego.

Wszczęcie przewodu habilitacyjnego w 1972 r. skutkowało zmianą dotychczas zajmowanego stanowiska adiunkta na stanowisko docenta. Jednocześnie

– w związku z likwidacją Zakładu Kształcenia Dorosłych w Instytucie Pedagogiki i utworzeniem Zakładu Dydaktyki – w 1972 r. powołano J. Pólturzyckiego na jego kierownika. Stanowisko to piastował przez okres dwóch lat, do 1974 r., kiedy rozpoczął pracę w Instytucie Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego, gdzie mianowano go kierownikiem Zakładu Pedagogiki (AUW, WPd, sygn. 541–44). Była to nowa placówka powołana w 1972 r. na mocy Zarządzenia nr 53 Prezesa Rady Ministrów z 13 lipca 1973 r. Jej zadaniem było *prowadzenie prac naukowo-badawczych i rozwojowych w zakresie rozwoju i doskonalenia działalności naukowo-badawczej, rozwojowej i wdrożeniowej oraz szkolnictwa wyższego w kraju, wynikających z zadań Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz Polskiej Akademii Nauk* („Monitor Polski”, 1973.32.196). Tam pracował przez dwa lata. W 1976 r. J. Pólturzycki związał się z Uniwersytetem Warszawskim, początkowo z Instytutem Pedagogicznym Kształcenia Nauczycieli, gdzie funkcjonowała Pracownia Samokształcenia i Edukacji Ustawicznej, której został kierownikiem.

Zmiana miejsca pracy zbiegła się również z zaangażowaniem J. Pólturzyckiego w realizację edukacji dorosłych na odległość. W 1976 r. została zorganizowana Radiowo-Telewizyjna Szkoła Średnia mająca umożliwić zdobywanie wykształcenia szerszym kręgom odbiorców mieszkających na wsiach i w małych miasteczkach, wspomagana środkami audiowizualnymi. Wraz z powołaniem tej nowej formy kształcenia dorosłych w Polsce rozpoczęto prace nad przygotowaniem specjalnych programów nauczania, podręczników i materiałów metodycznych dla szkół dla dorosłych (Barcikowska, 1980, s. 89). J. Pólturzycki podjął się przygotowania i prowadzenia lekcji telewizyjnych z języka polskiego. Opracował specjalne przewodniki metodyczne z tego przedmiotu dla I i II semestru, które – ze względu na spore zainteresowanie nimi uczniów – były kilkakrotnie wznowiane (AUW, sygn. WPd 541–44). W ten sposób połączył swoje doświadczenia dydaktyczne w pracy z uczniami dorosłymi z andragogicznymi zainteresowaniami naukowymi.

Od listopada 1978 r. dodatkowo był zatrudniony w Instytucie Programów Szkolnych w Warszawie, gdzie początkowo pełnił funkcję kierownika Zakładu Kształcenia Dorosłych, a od 1981 r. do 1985 r. – zastępcy dyrektora ZKD. Była to placówka podległa Ministerstwu Oświaty i Wychowania, prowadząca prace naukowo-badawcze w zakresie treści i metod kształcenia ogólnego. Opracowywano w niej programy dla wszystkich szczebli kształcenia. Podczas pracy w Instytucie Programów Szkolnych Pólturzycki przygotował koncepcję i przeprowadził interesujące eksperymentalne badania naukowe dotyczące efektywności wprowadzonych nowych programów szkolnych. W 19 szkołach podstawowych badano ich efektywność w porównaniu do realizowanych wcześniej programów (AUW, sygn. WPd 541–44), a wyniki zostały opublikowane w dwutomowej pracy zbiorowej pod redakcją J. Pólturzyckiego i współredakcją Edwarda Zegadły pt. *Badania wdrożeniowe nowych programów nauczania w szkole podstawowej*, t. 1 i 2 (Warszawa 1986).

Kolejne obszerne badania naukowe rozpoczęto w 1985 r. wśród uczniów kończących edukację na poziomie szkoły podstawowej ze wszystkich przedmiotów nauczania, jak również efektów edukacyjnej aktywności pozalekcyjnej, którymi objęto 100 szkół (AUW, sygn. WPd 541–44). Analiza uzyskanych wyników pozwoliła na przygotowanie kolejnego dwutomowego opracowania pod redakcją J. Półturzyckiego pt. *Osiągnięcia absolwentów szkół podstawowych w 1985 roku* (1989) oraz *Osiągnięcia absolwentów szkół podstawowych w 1987 roku*, t. 1–2 (1989).

Po siedmiu latach pracy w Uniwersytecie Warszawskim doc. dr hab. J. Półturzycki, posiadając bogaty dorobek publikacyjny, wystąpił w 1983 r. do Rady Wydziału UW o wszczęcie procedury związanej z wystąpieniem o nadanie stopnia profesora nadzwyczajnego. Jednak ten szczebel awansu naukowego nie był łatwy do osiągnięcia. W lutym tego roku powołano recenzentów w osobach Tadeusza Gołaszewskiego, Tadeusza Wilocha i Tadeusza Wujka. Sprawa się skomplikowała, bo mimo pozytywnych recenzji Rada Wydziału nie wyraziła zgody na wystąpienie o tytuł profesora nadzwyczajnego. Mimo dobrze uzasadnionego odwołania przez kandydata do tytułu od tej decyzji, wskazania wielu niedociągnięć formalnych i organizacyjnych, w 1984 r. Rada Wydziału odmówiła dalszego procedowania (AUW, sygn. WPd 541–44).

Kolejny raz postępowanie rozpoczęto w grudniu 1987 r. Wówczas wszyscy uprawnieni członkowie Rady Wydziału zagłosowali za wnioskiem o nadanie tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego J. Półturzyckiemu. Po otrzymaniu trzech pozytywnych recenzji w czerwcu 1988 r. wnioski o nadanie przez Radę Państwa tytułu profesora nadzwyczajnego został pozytywnie rozpatrzony (AUW, sygn. WPd 541–44). Jego dorobek po otrzymaniu stopnia doktora habilitowanego był bardzo obszerny. Obejmował 8 autorskich publikacji książkowych, 15 artykułów w czasopiśmiennictwie zagranicznym i około 130 artykułów naukowych zarówno w pracach zbiorowych, jak i w czasopismach.

Główne kierunki badań obejmowały – podobnie jak wcześniej – zagadnienia związane z problematyką dydaktyczną, tj. nauczaniem języka polskiego oraz kształceniem dorosłych. Kolejnym obszarem była oświata dorosłych, czyli szkolnictwo dla dorosłych, samokształcenie i edukacja ustawiczna. Trzeci nurt związany był z komparatystyką dotyczącą kształcenia i wychowania dorosłych za granicą.

J. Półturzycki w latach 1983–84 aktywnie włączył się w prace Komitetu ds. Raportu o stanie oświaty dorosłych w PRL, któremu przewodniczył Ziemowit Mikołajtis. Przygotowano analityczne opracowanie dla władz państwa, którego celem było poznanie funkcjonowania tego obszaru edukacji oraz wprowadzenie modyfikacji i zmian odpowiednich dla ówczesnych potrzeb polskiego społeczeństwa (AUW, sygn. WPd 541–44).

W czasie starań o profesurę to praca dotycząca wdrażania do samokształcenia (J. Półturzycki, *Wdrażanie do samokształcenia*, WSiP 1983) była szczególnie ważną w dorobku kandydata. Proces samokształcenia ukazany został w niej

z perspektywy historycznej, jak również na szerokim tle współczesnych przemian i tendencji rozwojowych oświaty dorosłych. Przedstawiona została rola samokształcenia w rozwoju osobowości oraz jako podstawowy proces i warunek edukacji ustawicznej.

Przekształcenia struktury uniwersyteckiej doprowadziły do powstania w 1982 r. w miejsce Instytutu Pedagogiki UW ośmiu katedr, wśród nich Katedry Pedagogiki Dorosłych. W 1992 r. po połączeniu Katedry Pedagogiki Dorosłych z Pracownią Samokształcenia i Edukacji Ustawicznej powstała nowa Katedra Edukacji Ustawicznej i Andragogiki. Rada Wydziału Pedagogicznego powierzyła funkcję kierownika prof. J. Półturzyckiemu (Antosz, 2004, s. 32). Z tą uczelnią był związany do 2019 r. tj. do przejścia na emeryturę. Przez krótki okres, po urlopowaniu z UW, pełnił funkcję rektora Pedagogium Wyższej Szkoły Nauk Społecznych w Warszawie w roku akademickim 2018/19.

Jako samodzielny pracownik naukowy w 1991 roku podjął profesor J. Półturzycki dodatkową pracę w Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie powierzono mu funkcję kierownika Zakładu Dydaktyki. Kierował nim do 2002 r. Kiedy w latach 90. minionego wieku zaczęło powstawać wiele niepublicznych uczelni wyższych, włączył się w tworzenie Wydziału Pedagogicznego w Szkole Wyższej im. P. Włodkowica w Płocku. Od 1995 r. przez prawie dwadzieścia lat pełnił funkcję dziekana tego Wydziału (Górska, 2004, s. 20).

Dorobek naukowy profesora jest bardzo bogaty i obszerny. Na całokształt twórczości pedagogicznej J. Półturzyckiego szczególny wpływ wywarli profesorowie Kazimierz Sośnicki i Bogdan Nawroczyński. Po latach napisał: *Sośnicki był genialnym dydaktykiem, matematykiem, wykladał matematykę na uniwersytecie toruńskim, pisał podręczniki do logiki. Nawroczyński był teoretykiem kultury, pedagogiem kultury i polonistą. Te dwa filary przeszłości stanowiły o moim rozwoju* (Górska, 2014, s. 42). Do ich twórczości pedagogicznej bardzo często się odwoływał i nawiązywał do niej w swoich opracowaniach.

Przez cały okres aktywności naukowej najwcześniejszym i realizowanym przez całe zawodowe życie J. Półturzyckiego był nurt badań dydaktycznych, a równoległe z nim prowadził on badania dotyczące oświaty dorosłych. Zajmował się zarówno dydaktyką ogólną, jak i dydaktyką dorosłych². Wzbogacił dorobek z zakresu metodyki języka polskiego. Już w latach 70. XX w. opublikował dwie monografie *Kontrola i ocena w procesie kształcenia dorosłych* (wspólnie z Eustachym Berezowskim, w 1975 r). Cechą charakterystyczną prac o charakterze dydaktycznym jest ich ściśle powiązanie z praktyką pedagogiczną. Jego doświadczenia nauczycielskie pozwalały umiejętnie wiązać teorię dydaktyczną z aktualną rzeczywistością szkolną. Jeszcze w Instytucie Programów Szkolnych prowadził i kierował

² W tekście przywołałam tylko niektóre publikacje J. Półturzyckiego. Charakterystykę całokształtu twórczości naukowej przedstawiono w zbiorowym opracowaniu pracowników Katedry Edukacji Ustawicznej i Andragogiki UW pt. *Profesor Józef Półturzycki – w kręgu myśli i czynów* („Studia Dydaktyczne” 2014/26, s. 23–30) oraz w pracy: E.A. Wesołowska (2004), *Człowiek i edukacja. Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Półturzyckiemu z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Płock: Wydawnictwo Naukowe Novum.

rozległymi badaniami, których celem było porównanie i ocena wyników nauczania według nowych i starych programów szkolnych. W 1991 r. opublikowana została *Dydaktyka dorosłych*, prezentująca w sposób syntetyczny problematykę nauczania i uczenia się dorosłych. Ostatnią obszerną napisaną przez J. Półturzyckiego pracą była książka *Niepokój o dydaktykę* (2014). We *Wprowadzeniu* do niej napisał: *Odwołuję się do swych bogatych doświadczeń nauczycielskich i licznych prac naukowych, a także organizacyjnych w dziedzinie kształcenia i zgłaszam nie tylko pe- len niepokoju protest ale także propozycje naprawy i drogi wyjścia ze ślepych uliczek, w które wpychają polską dydaktykę niekompetentni samozwańcy* (Półturzycki, 2014, s. 9). Zagadnienia dydaktyczne podejmowane przez J. Półturzyckiego dotyczyły zarówno edukacji formalnej, realizowanej w szkolnictwie dla dorosłych, jak również samokształcenia i edukacji ustawicznej. Jego publikacje miały znaczący wpływ na rozwój tej subdyscypliny pedagogicznej oraz były inspiracją do prowadzenia badań przez młodsze pokolenie andragogów.

Problemy oświaty dorosłych były kolejnym obszarem badań profesora. Interesowały go różne aspekty procesu kształcenia dorosłych, rola podręczników i mediów w tym procesie. Wiele miejsca poświęcił również tradycjom oświatowym, rozwojowi kształcenia i wychowania dorosłych, placówkom oświaty dorosłych, taki jak uniwersytety powszechne i ludowe, uniwersytety otwarte oraz kształceniu ustawicznemu. Studia i badania nad oświatą dorosłych są wielokierunkowe, oparte na dobrej znajomości zarówno polskich osiągnięć praktycznych w tym zakresie, jak i opracowań teoretycznych.

Profesor zajmował się również komparatystyką pedagogiczną. Przygotował opracowania dotyczące oświaty dorosłych w takich krajach, jak: Związek Radziecki, Szwecja, Kanada i w krajach socjalistycznych. Przybliżyły one polskim andragogom dokonania i współczesne trendy rozwojowe w państwach o różnych ustrojach politycznych. Sam wielokrotnie zwiedzał wiele instytucji oświatowych krajów Europy Zachodniej i krajów bloku wschodniego, zbierając materiały dotyczące organizacji oświaty dorosłych oraz wymieniając się doświadczeniami naukowymi (Karney, 1999, s. 231). Dokonania naukowe Profesora wzbogacają prace przygotowane wspólnie z żoną Marią, dotyczące muzeów literackich i ich wykorzystania w pracy dydaktycznej.

Profesor J. Półturzycki również aktywnie uczestniczył w konferencjach organizowanych przez UNESCO w Hamburgu, ECLE w Pradze i DVV w Niemczech. Przez wiele lat prowadził współpracę naukową z naukowcami z Uniwersytetu Humboldt'a w Berlinie i Instytutem Edukacji Dorosłych w Petersburgu. Popularyzował dokonania Międzynarodowych Konferencji Oświaty Dorosłych w Tokio, Paryżu i Hamburgu. Aktywność naukowa na arenie międzynarodowej została zwieńczona opracowaniami z andragogiki porównawczej. Należą do niej takie prace, jak *Rozwój oświaty w państwach socjalistycznych* i *Współczesne koncepcje oświaty dorosłych w wybranych krajach kapitalistycznych i socjalistycznych*. Opracowania te stanowią znaczący wkład w wiedzę o współczesnych trendach rozwojowych oświaty dorosłych.

Jako dydaktyk i andragog był promotorem ponad tysiąca prac magisterskich oraz 35 prac doktorskich. Często był powoływany do komisji habilitacyjnych oraz uczestniczył w procedurach profesorskich. Młodszy adepci andragogiki zawsze mogli liczyć na jego życzliwe uwagi, wskazówki merytoryczne, pomoc oraz inspiracje naukowe.

Przez całe swoje życie naukowe był J. Pólturzycki zaangażowany w naukową działalność pozauczelnianą. W 1993 r. był jednym z inicjatorów powołania Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego, którego został pierwszym, a następnie wieloletnim prezesem. Starał się, aby środowisko polskich andragogów było zintegrowane, aby miało możliwość wymiany własnych doświadczeń naukowych, wspierania młodych andragogów w ich rozwoju naukowym. Od 1990 r. był członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN i przewodniczącym Zespołu Pedagogiki Dorosłych. Jako przewodniczący Zespołu zainicjował w 1992 r. coroczne spotkania andragogów początkowo odbywające się w Uniwersytecie Warszawskim, a później również w innych uczelniach wyższych, organizowane do 2001 r. Z inicjatywy Profesora powołano dwa czasopisma andragogiczne: „Edukację Dorosłych” i „Rocznik Andragogiczny”. Stworzył również „Toruńskie Studia Dydaktyczne” oraz „Edukację Otwartą”, których był redaktorem naczelnym.

Był zaangażowanym członkiem Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, pracował w sekcji oświaty dorosłych Związku Nauczycielstwa Polskiego, w Towarzystwie Wiedzy Powszechnej i Towarzystwie Uniwersytetów Ludowych. Zmarł 25 sierpnia 2021 r. Został pochowany 9 września 2021 r. na Wojskowych Powązkach w Warszawie.

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne:

Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego,teczki osobowe Józefa Pólturzyckiego z okresu: studiów sygn. WSP/WFH 280; akta przewodu doktorskiego WPd 530/137; akta przewodu habilitacyjnego WPO-9; wnioski o nadanie tytułu profesora nadzwyczajnego WPd-541–44.

„Monitor Polski” 1973.32.196.

Uchwała nr 1120 Rady Ministrów z 9 grudnia 1952 r. „Monitor Polski” Nr A–105, poz. 1626.

Opracowania:

Antosz A. (2004), *Jubileusz 50-lecia Wydziału Pedagogicznego Uniwersytetu Warszawskiego*, „Rocznik Andragogiczny”.

Barcikowska W. (1980), *Radio i telewizja w szkolnym systemie kształcenia dorosłych* Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.

Górska R. (2004), *Jubileusz 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy Profesora Józefa Pólturzyckiego*, „Rocznik Andragogiczny”.

Górska R. (2014), „*Nauczyciele potrafią rozmilować w swoim przedmiocie...*” – *pedagogiczne refleksje we wspomnieniach Mistrza*, „Rocznik Andragogiczny”.

Karney E. (1999), *Profesor dr hab. Józef Pólturzycki*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, nr 3–4.

Pólturzycki J. (2014), *Niepokój o dydaktykę*, Warszawa – Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji.

Pólturzycki J. (2014), *Autobiografia naukowa i zawodowa*, „Studia Dydaktyczne” t. 26.

Wesołowska E.A. (2004), *Człowiek i edukacja. Studia ofiarowane Profesorowi Józefowi Pólturzyckiemu z okazji 70-lecia urodzin i 50-lecia pracy naukowej*, Płock: Wydawnictwo Naukowe Novum.

Professor Józef Pólturzycki – a Polish andragogue, an educator, a teacher (1934–2021)

Summary

Aim: The aim is to bring closer Prof. Józef Pólturzycki profile and scientific achievements.

Methods: An analysis of archival materials, scanty studies and memoirs.

Results: The study presents the professional development of an outstanding Polish andragogue, Prof. Józef Pólturzycki. The author attempts to show Prof. Pólturzycki's professional activity as well as the areas of his scholarly interests. The problem areas discussed by this prominent Polish adult education specialist in selected publications were also indicated.

Conclusions: Józef Pólturzycki, with his scientific activity, contributed to the significant development of andragogy in Poland, both through his scientific work and involvement in the creation of the academic andragogical environment.

Keywords: Józef Pólturzycki, adult education, anadragogy.